

KARACAOĐLAN PÝÝRLERÝNDE ÝMGE

Ekleyen Üçüncü Yeni
Cuma, 03 Aralık 2010
Son Güncelleme Cuma, 03 Aralık 2010

MUHARREM KAYA

Karacaoğlan’ın piirlerinde imge önemli bir yere sahiptir, ayrıca bir kitabın hacmini dolduracak imge örnekleri de bulunabilir. Karacaoğlan, somut gözlemlere, tasvirlere dayalı imgeleri kullanmaktadır. Özellikle duygularını ifade etmekte, sevgilinin özelliklerini belirtmekte orijinaliği yakalamak için imgeye yer vermektedir. Böylelikle Karacaoğlan’ın piirleri yüzyıllar boyunca okunmuş, âbık edebiyatının güçlenmesinde önemli bir iplik üstlenmiştir. Sadece Karacaoğlan’ın değ piirinin piirlerinde imge yer alır. Karacaoğlan’ın piirlerinde piir sanatının temel unsurlarından biri olan imge kullanılmıyıp piirinin sanat sayılması için de bu part fazlasıyla yerine getirilmiştir.

Muharrem Kaya, Karacaođlan’ın piirlerinde Ýmgeler, Hürriyet Gösteri, sayı: 286, Ocak 2007, s. 68-69.KARACAOĐLAN’IN BAZI PÝÝRLERÝNDE ÝMGELERMuharrem Kaya*Türk halk piiri, sanat açısından hep alt seviye görülmüş, divan piirlerinden günümüz piirlerine kadar bu bakış etkisini sürdürmüştür. Divan piirleri, yazdıkları tezkirelere âbık temsilcilerini ya hiç almazlar ya da sadece kalem parası adı verilen saz çalmayı bilmeyen, yer yer divan piirlerine öykünen bir piire yer verirler. Divan piirlerinin, halk piirleri hakkında âbık ifadeler kullandıkları da görülür[1]. Tanzimat edebiyatında edebiyatına karşı ikili bir tavır takınılır. Mesela Ziya Paşa, önce “Piir ve Ýnþa” makalesinde bizim öz piirimizin ha olduğunu, onu örnek almamız gerektiğini yazar; daha sonra Harabat’ın mukaddimesinde halk piirlerinin piirlerini “epik anırmayı” þeklinde nitelendirir[2]. Türk milliyetçiliğinin güçlenmesi, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti mepruiyetini halka dayandırmak istemesi sebebiyle Türk halk edebiyatı, örnek alınmaya, dil ve hayal dünyasından yararlanılmaya baþlanır. Fakat Batı Avrupa edebiyatlarının etkisinin güçlendiği 1940’lý ve 1950’li yıllarda halk edebiyatından uzaklaþılır. Hatta 1956’da Cemal Süreya’nın “Folklor Piire Düşman” baplıklý denemesinin[3] yayınlanmasýyla günümüze kadar gelen[4] bir tartışma baplar. Bu tartışmalarda da yine halk piirinden çabucak piirlerimizin yararlanamayacağ konusu ele alınır, arka planda da halk piiri geleneğinin sanat sayılıp sayılmayacağ tartışılır. Halk piirini sayılıp sayılmayacağ konusuna geçmeden önce piir sanatı malzemesinin dil olması sebebiyle piir dili ile standart dil ayrımları bahsetmek gerekir. Standart dil ya da genel dil ile piir dili ayrımlarından, dil bağlamında bahseden kiþi Roman Jakobson’dur. Jakobson, Ferdinand de Saussure’ün Genel Dilbilim Dersleri’nden hareketle genel dilin, iletiþim iþlevinden dolayı gösterileni, yani nesneyi ve anlamı; piir dilinin ise göstereni, yani kelimeyi ön plana aldýđını belirler. metafor (istiare, eğretileme), metonimi (mecaz-ý müssel, düz deđiþmece) ile meydana gelir. Buradan hareketle anlamı öne çýkar nesir dilinin kavrama, piir dilinin ise kelimeye dayandığı ileri sürülmüştür. [5] Sembolistler bu noktada piirin, anlamı geri plana iten imgeyi ön plana geçirdiğini, hatta piirin imgeyle yazıldığını belirtirlerdir. Edebiyat teorisine uđraþan bazı estetikçiler de benzer istiarenin bile imgenin kapsamı içinde yer alması gerektiğini iddia etmişlerdir.[6] Bu sebeple imge, piirin aslı unsurudur. Ýmgenin ne olduğu sorusuna çepitli cevaplar verilmiştir. En genel tanımý þöyle yapılabılır: Ýmge, insanın yapantısından kaynaklanan du geride kalan temsilcileridir. Psikoloji ve estetik alanında çalıþanların imgeleri, çepitli sınıflandırmalara tabi tuttukları görülür. Bu tatma, koklama, dokunma ve basınç duyusuyla, hareket ve hareketsizlikle, seslerin renk hayalleri canlandırmasýyla, renklerle ilgili imgeler olabilir. Bir duygunun başka bir duygu halinde belirdiği imgeler de bulunabilir.[7] Fakat imgeyi sadece görünüme dayalı bir unsur olarak görmemek gerekir. Ýmge, “kiþinin, gözlemediği, algıladığı nesnelere, olaylar ve niteliklerle zihninin süzgecinden geçirerek oluþturduđu, piire aktardığı tasarımlar”dır[8].Piir kuramında imgenin bu derece önemli olması sebebiyle, yazının bundan sonraki bölümlerinde, halk piirinde de imgenin ne ölçüde ve nasıl kullanıldığı âbık edebiyatının önemli temsilcisi olan Karacaođlan’ın piirlerinden örneklerle tespit edilmeye çalıþılacaktır. Hayat hakkında fazla bilgi bulunmayan Karacaođlan, âbık edebiyatının en önemli piirlerindedir. On altıncı yüzyılda Çukurova’da yapamış ve sanat gücüyle kendinden sonra gelen âbıklara kendi mahlasını vermiş, böylelikle “Karac’Ođlan geleneği” oluþmuştur[9]. Edebiyatında dörtten fazla Karacaođlan tespit edilmiştir. Bunlar içinde on yedinci ve on dokuzuncu yüzyılda Azerbaycan’da ve Yozgat’ta yapayan Karacaođlanlar da vardır. Radloff’a göre Karacaođlan Belgratlıdır.[10] Karacaođlan, piirlerinde yapıdıklarını, hissettiklerini çokkun bir þekilde dile getirmiştir. Gurbet, sýla, apk, tabiat piirlerinde sıkça kullandığı temalardır. Tabiat içindeki konar göçer Türkmen apiretlerinin yapayış, tabiat sevgisiyle birleşir. Karacaođlan’ın sevdiği kızlar, yapıdığı çevredeki canlı, somut, kendisinin apısına karşılık veren güzellerdir.[11] Karac sevgilisinin gidiþi üzerine pınarın ağlamasını, hüsn-i talil sanatı yaparak bir imge haline dönüþtürmüştür: “Karac’ coþtu, bulandı;Ýnip apkın deryasına dolandı; Güzel gitti, diye pınar ağladı; Acıdı yüreğim, yandı pınara”[12]Piir sevgi hasretin ancak ölümlerle biteceğini, ak göğün üstüne çakır diken bitmesi þeklinde bir imgeyle dile getirir: “Hadini de Karac’oğlan hadini; Aramazlar gurbet il’e gideni, Ak göğün üstünde çakır diken bitmeyince, gönül yardan ayrılmaz”[13]Âbığın, sevgilisinden ayrı düşmesi ihtimali karşısında, onu himayesi kontrolü altına almak istemesi, avcı, kuþ olan þahinin balabanı yakalaması imgesiyle verilmiştir: “Ak kolların sala sala yürüyen,Nasıl getireyim seni ele ben?E þahin olsam da sen bir balabanAlsam çırmağıma, çýksam yola ben.”[14]Sevgilinin güzelliğini belirtmek için çepitli kuþlara ceylana benzetmeye dayalı imgeler de kullanılır:“Ak kuğlar söküñ etti yurdundan”[15]“Dedim: ‘Akçeyran gölde ne gezer?’Al kınalı keklilik indi pınara.”[16]“Sanın akça ceran bir çölde gezerSan kınalı keklilik indi pınara”[17]Karacaođlan, sevgilisinden ayrılmısına sebep olanlara acı çekmeleri, ağlamaları için gözyaşı mürekkebi kalemle ayrılık defterine yazı yazmaları imgesiyle beddua eder:“Karac’Ođlan der ki: Yalandır yalanAldatıp yarimi elimden alan.Gözyaşın mürekkebi, kirpiğin kalem,Ayrılık defterin yaz uğrun uğrun”[18]Âbık, sevgiliyi anlayanın, okuyumetini en iyi bilen kendisi olduğunu, bapkalarına gitmemesi gerektiğini anlatmak için, altın ve sarraf imgesini kullanır: “Sen altunsun, ben kıymatın bilirken,Yâda bozdurmağa merâmın nedir?”[19]Sevgilinin beyaz teni, piirde güneþin

dođması gibi bir etki uyandırmıyptır. Sevgilinin güzelliđi bu güçlü imgeyle pekiştirilmiptir: “Ay dođup da þafak atmakta sarı yârin düđmeleri çezilmiþ.”[20]Þair, sevgiliye ulaþamamayý anlatmak için yollara kar yađması beklinde bir imgeyi kullanmıy “Aþam, dedim, aþamadým babýndan;Yađýyor yollara kar, benim için.”[21]Sevgilinin, âþýđa karþýlýk vermemesi ise avýný vermemesi imgesiyle belirtilmiptir: “Þahan küçük amma, vermez avýný; Sen erittin yüređimin yađýný.”[22]Âþ sevgilisinin etrafýndaki rakipleri, sevdiđinin üstünde uçan kuþlar imgesiyle anlatmıyptır: “Sevdiđim üstünde uçan kuþların kanatların kıymaya geldim.”[23]Sevgiliyle birlikte olmak cennete gitmektir. Þair bunu þu imgeyle dile getirir:

“Göðsün cennet, koynun uçmak, dediler;Hak nasıb ederse görmeđe geldim”[24]Âþık, sevgilisinin eskisi gibi yüz vermemesini güldeki diken imgesiyle anlatır: “Ala gözlerini sevdiđim dilber, Niçin benden ay yüzünü döndürdün?Yoksa hizmetinde kusur mu koydum,Niçin gül dalýna hâý kondurdun?”[25]Âþık sevdiđi kadýna ilgisinin olduđunu kumaþ yükünü köyünde açýlması imgesiyle dile getirmektedir: “Ala gözlerini sevdiđim dilber, Sana bir tenhâda sözüm var benim.Kumaþ dost köyüne çezildi, Bir zülfü siyaha nâým var benim.”[26]Âþık, sevdiđinin mađrur halini, yüksekte uçan gözleri dumanlý imgesiyle belirtir: “Ala gözlerini sevdiđim dilberSöyle, güzellerin mâhý isen de.Yñdirirler seni yüksek havadan, Gözleri dum kuđu isen de.”[27]Karacaođlan, sevdiđini alt etme, onu ele geçirme isteđini Tuna’nýn seline köprü kurmak imgesiyle anlatır: “Üstüne de yüksek köprü kurarým, Geçerim Tuna’nýn seli isen de.”[28]Görüldüđü üzere Karacaođlan, somut gözlemlere, tasvirlerle dayalı imgeleri kullanmaktadır. Özellikle duygularýný ifade etmekte, sevgilinin özelliklerini belirtmekte orijinalliđi yakalamak için imgeye yer vermektedir. Böylelikle Karacaođlan’n þairleri yüzyýllar boyunca okunmup, âþık edebiyatýnýn güçlenmesinde önemli bir iþlev üstlenmiptir. Sadece Karacaođlan’n deđil pek çok halk þairinin þairlerinde ir alır. Karacaođlan’n þairlerinde þair sanatýnýn temel unsurlarýndan biri olan imge kullanýlmıyptır ve halk þairinin sanat say de bu þart fazlasýyla yerine getirilmiptir. Hem halk hem de divan þiri geleneđinden Yahya Kemal, Hilmi Yavuz gibi þairlerin yararlanarak, geleneđi dönüþtürerek modern þair üretmeleri ise bir baþka yazýnýn konusudur.

* Yard. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatý Bölümü.[1] Erman Ar Âþıklık Geleneđi ve Âþık Edebiyatý, Akçađ Yayýnları, Ankara, 2001, s. 87.[2] Ahmet Hamdi Tanpýnar, 19uncu Asýr Türk Edebiyatý, Çaðlayan Kitabevi, 6. baský, Ýstanbul, 1985, s. 335. [3] Cemal Süreya, Folklor Þiire Düþman, Can Yayýnları, Ýstanbul, 1992, s. 26. [4] Bu konuda yapýlan en son tartýþma için bakýnýz: Baki Asiltürk, “Folklor Modern Þiire Hâlâ Düþman”, Hürriyet Gösteri, sayý: 231, Aralık 2001, s. 25-26; Yücel Feyziođlu, “Folklor Þiire Düþman Mý?”, Hürriyet Gösteri, sayý: 240, Ađustos 2002, s. 44-46.[5] Necla Aytür, “Þair Dili”, Kuram, sayý: 1, Ocak 1993, s. 43-46; Hilmi Yavuz, “Þair Dili ve Reklam Dili 1, 2, Zaman gazetesi, 15.5.2002, 22.5.2002, s. 17.[6] Rene Wellek, Austin Warren, Edebiyat Teorisi, çev. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi, Ýzmir, 1993, s. 162.[7] Wellek-Warren, a.g.e., s. 161. [8] Dođan Aksan, Halk Þirimizin Gücü, Bilgi Yayýnevi, Ankara, 1999, s. 60.[9] Ýlhan Baþgöz, Karacaođlan, Cem Yayýnevi, 1984, s. 11-48.[10] A. a.g.e., s. 240-243.[11] Baþgöz, a.g.e., s. 15-27.[12] Karacaođlan, haz.: Müjgân Cunbur, Kültür ve Turizm Bakanlýđý Yayýnları, Ankara, 1985, s. 7.[13] A.e., s. 5.[14] A.e., s. 6.[15] A.e., s. 7.[16] A.e., s. 7.[17] A.e., s. 8.[18] A.e., s. 10.[19] A.e., s. 11.[20] A.e., s. 12.[21] A.e., s. 13.[22] A.e., s. 17.[23] A.e., s. 18.[24] A.e., s. 18.[25] A.e., s. 22. [26] A.e., s. 24.[27] A.e., s. 26.KAYNAK:<http://www.muhamremkayamsgsu.tr.gg/Karacao%26%23287%3Blan.htm> [28] A.e., s. 26.